

Kalejdoskop identitete: madžarska pesnica Julijskih Alp, Gizella Tarczay

Andor Mészáros*

Povzetek

Življenje Gizelle Tarczay in njeni ambiciozni poskusi uspeha so dober primer vzporednih, hibridnih identitet v srednji Evropi. Tarczay se je rodila v vasi Cernik pri Zagrebu in je na Univerzi v Zagrebu študirala madžarsko in nemško književnost. Diplomirala je jeseni usodnega leta 1918. Na Madžarsko ji je uspelo priti šele leta 1927. V letih, ki jih je preživela v Zagrebu, je postala aktivna športnica, se povzpela na južnoslovanske gore, predvsem Julijske Alpe – bila je ena prvih madžarskih plezalcev na Triglav – in v Zagrebu objavila pesmi v nemškem in hrvaškem jeziku. Glavne teme njenih alpskih pesmi, ki so edinstvene v madžarski književnosti, so bile Julijske Alpe. V Budimpešti se je neutrudno ukvarjala s popularizacijo južnoslovanskih književnosti in Julijskih Alp, prevajala literarna dela, imela predavanja in radijske oddaje ter v Turisták Lapja (Revija turistov) objavljala opise poti. Sredi tridesetih let so jo pritegnili bolgarska kultura in narava, bolgarsko-madžarski turanski odnos, izdala je tudi bolgarski vodnik. Dolgo si je neuspešno prizadevala najti učiteljsko mesto, naposled pa postala računovodkinja in do konca življenja delala kot uradnica.

Ključne besede: identiteta, madžarsko-južnoslovanski odnosi, prevajanje, alpinizem, Julijske Alpe, Triglav

Abstract – A Kaleidoscope of Identity: The Hungarian Poet of the Julian Alps, Gizella Tarczay

Gizella Tarczay's life, her ambitious attempts for success, are good example of parallel, hybrid identities in Central Europe. Tarczay was born in the village of Cernik near Zagreb and studied at the University of Zagreb Hungarian and German literature. She graduated in the fall of the fateful year of 1918. She was able to get to Hungary only in 1927. During the years she spent in Zagreb she became an active sportswoman, climbed the Southern Slavic Mountains, mainly the Julian Alps – she was one of the first Hungarian climbers of Triglav peak – and published poems in German and Croatian language in Zagreb. The main

* Oddelek za zgodovino vzhodne in srednje Evrope ter zgodovinsko rusistiko, Filozofska fakulteta Univerze Loránd Eötvös, Budimpešta, meszaros.andor@btk.elte.hu

themes of her alpine poems – which are unique in the Hungarian literature – were the Julian Alps. In Budapest she worked tirelessly in popularizing South Slavic literatures and the Julian Alps, translated literary works, held lectures and radio programs and published in the *Turisták Lapja* (Journal of Tourists) route descriptions. In the mid-thirties the Bulgarian culture and nature, the Bulgarian-Hungarian Turanic relationship attracted her, published a Bulgarian guidebook too. She tried unsuccessfully to find a teaching position for a long time and eventually became an accountant and she worked as an official until the end of her life.

Keywords: identity, Hungarian-South Slavic relations, translation, mountaineering, Julian Alps, Triglav

Absztrakt – Az indentitás kaleidoszkópja: a Júliai-Alpok magyar költője, Tarczay Gizella

Tarczay Gizella élete, ambiciózus sikerkísérletei jó példa a közép-európai párhuzamos, hibrid identitásra. Tarczay a Záhgráb melletti Cernik faluban született, a zágrábi egyetemen tanult magyar és német irodalmat. A sorsdöntő 1918-as évben diplomázott. Magyarországra csak 1927-ben tudott eljutni. Tarczay hegy-mászóként a diákkorától járta a délszláv hegységeket, ő volt a Triglav egyik első magyar megmászója. Alpesi témájú verseit német és horvát nyelven Záhgráiban publikálta. Költeményeinek fő témája a Júliai-Alpok, a Triglav csúcs voltak. Budapestre jutva fáradhatatlanul munkálkodott a délszláv irodalom és a Júliai-Alpok népszerűsítésén. Szépirodalmi műveket fordított, előadásokat tartott, rádióműsorokban szerepelt. A *Turisták Lapjában* túrabeszámolókat közölt. A harmincas évek közepén a bolgár kultúra és természet, a bolgár-magyar turáni kapcsolat vonzotta, bolgár útikönyvet is kiadott. Sokáig próbált, sikertelenül, középiskolai tanári állást találni, de végül könyvelő lett és élete végéig tisztviselőként dolgozott.

Kulcsszavak: identitás, magyar-délszláv kapcsolatok, fordítás, hegymászás, Júliai Alpok, Triglav

Alpiski gorski turizem, odkrivanje avstrijskih in italijanskih Alp ter začetki alpinizma na Ogrskem so se pojavili skoraj istočasno z ogrskim turističnim gibanjem, vendar je bila z izjemo raziskovanja emblematičnih ogrskih gora, Karpatov (predvsem Tater), ta panoga turizma vseskozi potisnjena v ozadje, nikoli ni postala množična. Eden najpomembnejših predstavnikov začetnega obdobja ogrskega alpinizma (ki je z izjemo karpatizma veljal za nekaj eksotičnega), na Dunaju rojeni Emil Zsigmondy, ki je objavil pomembna dela o Alpah, tako navadno ne velja za predstavnik a ogrskega, temveč bolj avstrijskega, nemškega alpinizma (npr. Zsigmondy 1885,

1889). Med prvimi Madžari, ki so osvojili Alpe, so bili Loránd Eötvös in njegovi hčeri Ilona in Rolanda, vsi trije so se izkazali tudi s pomembnimi plezalnimi dosežki v Dolomitih (Bucsek 1969).

Ogrski plezalci so dolgo časa obiskovali le avstrijske in italijanske regije Alp. Vzhodna gorovja, Julijske Alpe s svojim najvišjim vrhom Triglavom, ki igra ključno vlogo v južnoslovanski, še posebej v slovenski narodni mitologiji, v 19. stoletju niso bila vključena med destinacije ogrskih alpinistov. Julijske Alpe s svojim simbolno pomembnim vrhom so tako vse do dvajsetih let 20. stoletja ogrskim, madžarskim turistom, plezalcem in širši madžarski javnosti ostajale večinoma neznane. Prvi opis Triglava na Madžarskem je prispevala prva madžarska plezalka Gizella Tarczay, ki je večkrat osvojila njegov vrh. Tarczay se je leta 1926 pridružila delu Madžarske turistične zveze (Magyar Turista Egyesület) in v Reviji turistov (*Turisták Lapja*) objavljala redna poročila o izletih.

Srednjeevropska identiteta: življenje in delo Gizelle Tarczay

Gizella Tarczay je bila učiteljica madžarskega in nemškega jezika, pesnica in plezalka južnoslovanskih Alp. Njeni ambiciozni karierni poskusi v Zagrebu in Budimpešti so nazoren primer srednjeevropskih in madžarskih vzporednih hibridnih identitet v prvi polovici 20. stoletja.

Tarczay je zaradi očetovega zdravniškega dela odraščala na Hrvaškem. Njen oče je živel pustolovsko življenje, a je zglede skrbel za ogrsko in prešovsko (Eperjes) naklonjenost svoje družine. Leta 1918 je diplomirala na zagrebški univerzi in si odtlej na vse načine prizadevala, da bi se preselila na Madžarsko ter v eni od gimnazij na Madžarskem poučevala madžarski jezik in književnost – to ji ni nikoli uspelo. Vendarle pa je bila močno povezana tudi z jezikovno in kulturno identiteto svoje rojstne dežele Hrvaške. V tem kritičnem obdobju, ko se ji je zdelo nemogoče priti na zeleno Madžarsko, se je vključevala v hrvaško kulturno okolje in postala avtorica hrvaške in slovenske književnosti. Pesmi v nemščini je prvič objavila v zbirki *Im Gewitter*, ki je izšla leta 1921 v Zagrebu, vendar njene nemške pesmi v hrvaški prestolnici niso imele občinstva, zato jih je prevajala v hrvaščino (PIM V.4535/2) in jih objavljala v literarnih revijah, leta 1926 pa izdala v samostojni zbirki z naslovom *U gorskoj tišini* (V gorski tišini) (Tarczay 1926b). Ko ji je leta 1927 uspelo priti na Madžarsko, je hitro postala madžarska posrednica južnoslovanske književnosti, prevajala in promovirala je dela hrvaške in slovenske književnosti. Na Madžarskem je redno predavala o književnosti in kulturi jugoslovanskih narodov, leta 1938 pa je Budimpeški radio prenašal njeno predavanje o Hrvaški z naslovom *Zrínyi földje* (Zrínyijeva zemlja). V začetku leta 1941 je v okviru madžarske Goethejeve matinee organizirala vrsto predavanj o hrvaški kulturi. Leta 1943 je imela radijska predavanja o slovenskih pesnikih (PIM V.4535/2). Od tridesetih let 20. stoletja

do konca življenja je objavljala prevode iz južnoslovanskih jezikov.¹ Svoje jugoslovansko zanimanje, ki jo je v poznih tridesetih letih prejšnjega stoletja pripeljalo tudi do spoznavanja bolgarske kulture, je preko madžarske identitete povezala skozi kulturo turanizma, ideje o vzhodnem sorodstvu Madžarov (Tarczay 1936).

Gizella Tarczay se je rodila v vasi Cernik pri Reki leta 1896 kot hči Kálmána Tarczaya iz Prešova. Njen oče Kálmán Goldbecher (Tarczay) je prvotno izhajal iz spiške družine. Bogata prešovska trgovska družina je že v Prešovu imela madžarsko identiteto. Kálmán Goldbecher je študiral na medicinski fakulteti v Pešti in na Dunaju. Leta 1869 je skupaj z bratom Mihályjem – očitno v navezavi na reko Tarca v Prešovu – spremenil ime v Tarczay. Že med študijem na univerzi se je močno zanimal za Vzhod. Kot vzgojitelj otrok agenta parne industrije Holla Walterja je leta 1866 svojega delodajalca pospremil do Donavske monarhije. Od leta 1869 do 1870 je študiral turščino in perzijščino na Orientalski akademiji na Dunaju in od 1871 do 1872 deloval kot vojaški zdravnik v turški vojski. Na Bližnjem vzhodu je nabiral zelišča in potoval v Aleksandrijo, Tripoli in Damask, svojo zbirko pa je želel predstaviti na svetovni razstavi na Dunaju leta 1873. (Vasy 2013–2014, Kapronczay, Vida 1975).

Po vrnitvi v Prešov je prevzel mesto okrožnega zdravnika regije Šariš (Sáros) in zdraviliškega zdravnika v Bardejovu (Bártfa). Tu je napisal tudi zgodovino zdravilišča Bardejov (Tarczay 1877). Nekaj let pozneje se je iz Šariša preselil v Budimpešto in postal direktor Inštituta za vodno medicino Sanatorium Vaskovitsa. Tudi tam se ni dolgo zadrževal, spet je odpotoval na Balkan, potoval je po Bosni in Dalmaciji, nato pa je kot zdravnik deloval po različnih krajih na Hrvaškem, kjer je živel do svoje smrti (Pappné Tarczay 1975).

Čeprav je njegova družina živela na Hrvaškem, so bili otroci v tesnem stiku z ogrskimi ozemlji, vsi so se izobraževali v madžarskih šolah, Gizella Tarczay je bila zasebna dijakinja srednje šole Csurgó. Njeni bratje so tako ali tako študirali na Ogrskem, vsi so bili zasebni učenci Evangeličanskega liceja v Sopronu (A Soproni Lyceum értesítője 1903: 66). Andor Tarczay je postal evangeličanski pastor, Antal Tarczay finančni uradnik v Zagrebu, Erzsébet Tarczay pa gimnazijska profesorica in zgodovinarka. Erzsébet Tarczay je pozneje živela v Miskolcu, rojstnem kraju svoje matere Jolán Regéczy Nagy.

Po očetovi smrti 10. januarja 1913 si je družina zaman prizadevala preseliti se na Ogrsko. Gizella Tarczay je zato v letih 1914–18 končala univerzitetni študij na zagrebški univerzi, študirala je germanistiko in hungarologijo in tam tudi doktorirala. Madžarščino je študirala pri ustanovitelju univerzitetne hungarologije na Hrvaškem, pri prevajalcih Tassi in Zrínyiju ter znanstveniku madžarsko-hrvaških odnosov, menihu in duhovniku iz Zirca Kázmérju Greksi (Agičić 2014).

1 Eden njenih prvih prevodov je bil roman Anteja Pavelića *Hči revolucije* iz leta 1943.

Med prvo svetovno vojno je bil njen skrbnik nameščen na Madžarskem, zato je morala Gizella Tarczay prevzeti pisarniško delo, da je lahko preživljala svojo družino, takrat pa še ni slutila, da se bo s to službo preživljala vse življenje. Študirala je računovodstvo, stenografijo in tipkopis ter postala pisarniška delavka. Po diplomi leta 1918 se je začelo njeno dolgo, bridko iskanje življenjske poti. Povabili so jo k poučevanju madžarščine na gimnaziji Baár-Madas v Budimpešti, a zaradi zaprtja meje ni uspela priti do Budimpešte. Ostala je v Zagrebu, leta 1918 se je kot učiteljica nemščine zaposlila na dekliški gimnaziji v Zagrebu, vendar zaradi nenaklonjenosti drugih šolskih učiteljev, zlasti novoprispelih srbskih, tam ni mogla ostati. Delala je kot uradnica in se leta 1927 preselila na Madžarsko. A tudi tu ni dobila zelenega učiteljskega mesta, z ministrstva je dobila odgovor na svojo prošnjo, češ da učiteljica, ki se je rodila in odrasčala na Hrvaškem, ne more imeti madžarske predanosti, zato ji ni mogoče zaupati vzgoje madžarske mladine. Dobila je le pisarniško službo v tovarni Ganz v Budimpešti, nato pa je vse življenje delala kot računovodja, začeni v Ganzu, od 50. let 20. stoletja pa v državnem zunanjetrgovinskem podjetju težke industrije (PIM V.4535/2).

Kljub temu, da nikoli ni mogla nadaljevati svoje učiteljske poti, ni prenehala z javnim nastopanjem, veliko bolj ambiciozno se je usmerila v posredovanje med literaturo, kulturami in promocijo turizma. Gizella Tarczay je bila že od mladosti strastna turistka, ki je prepotovala hrvaške gore in Julijske Alpe. Na Madžarskem se je hitro vključila v delo Madžarske turistične zveze (*Magyar Turista Egylet*). Redno je objavljala poročila v Reviji turistov (*Turisták Lapja*), poleg tega pa je organizirala promocijska predavanja v okviru Turističnega društva in pedagoške seminarje ne le v Budimpešti, ampak tudi na podeželju (npr. v Dorogu in Ózdi) (*ibid.*).

V okviru turističnega društva je pogosto organizirala izlete na Slovaško. Pokrajina ji je bila še posebej privlačna zaradi porekla njenih prednikov, njenim sodelavcem pa je pomagalo njeno znanje slovanskih jezikov. Pisala je podrobna poročila o izletih v Fatro, Tatre in Bansko Štiavnico (*Selmecbánya*) (Tarczay 1932, 1934).

V poznih tridesetih letih prejšnjega stoletja se je večkrat sklicevala na svojo dvojno hrvaško-madžarsko identiteto. V članku o sobivanju Hrvatov in Madžarov z naslovom *Horvát hegyek között (Med hrvaškimi gorami)* se sklicuje na Zrínyijev primer, vendar je najbolj opazen prizor v spisu Horthyjev portret starejšega mornarja, »hrvaškega vojaka Horthyja«, ki z nostalgijo gleda na Horthyjev obraz na kovancu madžarske valute pengő (Tarczay 1938).

V tridesetih letih prejšnjega stoletja je Tarczay nekoliko nepričakovano izbrala povsem novo smer. Predmet njene radovednosti je postala Bolgarija. Njen mož, botanik József Papp, je bil v stiku z Zoltánom Sziládyjem, pristašem radikalnega gibanja turanizma (Ablonczy 2016: 170–171), ki je v letih 1928 in 1929 potoval po Bolgariji in leta 1931 o svojem potovanju izdal knjigo. Szilády je prepričal Tarczayevo, naj se nauči bolgarščine, in je posredoval med njo in bolgarskim veleposlaništvom,

ki jo je nato angažiralo kot promotorko bolgarskih zadev na Madžarskem. Gizella Tarczay je obiskala Bolgarijo in izdala prve vodnike po Bolgariji v madžarščini (Tarczay 1936).

Od leta 1938 Tarczayeva ni več objavila samostojnih del, čeprav tudi po drugi svetovni vojni ni opustila literarne dejavnosti, saj je prevedla številna dela iz južnoslovanskih jezikov, vendar sta njeno glavno dejavnost predstavljala računovodski poklic in poslovna korespondenca.

Odkrivanje južnoslovanskih gora

Sistematičnemu prikazu južnoslovanskih gora lahko tako v prvi vrsti sledimo iz poročil Gizelle Tarczay, objavljenih v Reviji turistov (*Turisták Lapja*). Po teh gorah je potovala, ko je bila še študentka. Njihovo predstavitev je seveda začela s hrvaškim podeželjem, hrepenenje po osrednjem cilju njenega alpinističnega življenja, po slovenskem Triglavu, pa je občutno že v navdahnjeni predstavitvi hrvaških gora (Kunt – L. Balogh – Schmidt 2018: 152).

»Gorniški tovariši tam na madžarskih tleh – dajte, da vam zdaj povem tudi jaz, o daleč razpršeno seme moje tuje domovine. Naj vam govorim o južnih gorah, o snežno belih kamnih, skrivajočih se potokih, o tisočih lepotah. Rodila sem se kot Madžarka, vendar sem se rodila tukaj in ljubim to deželo, ker je lepa in zapuščena. Sem ne hodijo Angleži in Američani z rdečim Baedekerjem v rokah, tu radovednega tujca ne čakajo udobni hoteli – čeprav ta zapuščena dežela skriva veliko lepote! Koliko draguljev skriva morje gozdov! A ribiča biserov sem zanese le občasno in če tu zagledam tujca, ga vprašam, kot je v pravljici navada: ‚Kaj počneš tu, dobri fant, kamor niti ptice ne zanese?‘

Zgoraj na vrhu stoji sloka, visoka železna uta. Kdor se nanjo povzpne, lahko pokuka v tako imenovano Zagorje (Hegyalja, Hegymöge). Tako se imenujejo hribi severno od Sljemena, ki so v marsičem zanimivi. Še pomembneje pa je, da se od tod vidijo tudi Kamniške Alpe, če je lepo vreme, pa tudi celotna veriga Julijskih Alp, ponosni Triglav, drzna linija Rjavine.«² (Tarczay 1926a)

2 »Hegyjáró bajtársak ott a magyar földön – hadd szóljak hozzátok egyszer én is, messzeszakadt sarja idegen hazámnak. Hadd meséljek nektek délszaki hegyekről, hófehér kövekről, búvó patakokról, ezer szépségéről... Magyarának születtem, de itten születtem és szeretem ezt a földet, mert szép és elhagyott. Ide nem járnak angolok, amerikaiak, piros Baedekerrel a kezükben, itt nem várják kényelmes hotelek a kíváncsi idegent – pedig be sok szépséget rejt ez az elhagyott ország! Be sok gyöngyszemet rejt az erdők tengere! Hanem gyöngyhalász csak elvéve téved ide és ha látok egy idegent, aki véletlenül idecsöppent, megkérdem tőle, mint a mesében szokás: ‚Hol jársz itt, jó legény, hol a madár se jár?‘ Fent a tetőn karcsú, magas vasfilagória áll. Aki arra felmászik, az szépen belekukkanthat az úgynevezett Zagorjé-be (Hegyalja, Hegymöge). így nevezik a Sljemétől északra elterülő, sok tekintetben érdekes dombvidéket. De ami ennél sokkal fontosabb, látni a kamniki alpokat is, sőt, ha szép idő van, a juli alpok egész láncát, a büszke Triglavot, a Rjavina merész vonalát.«

Gizella Tarczay se je na Triglav prvič povzpela še kot študentka, v poznih dvajsetih letih 20. stoletja pa je, potem ko je večkrat osvojila njegov vrh, prešla na ledno plezanje in goro zvečine obiskovala le v zimskih mesecih, predvsem njeno najtežjo pot, severno steno. Na zagrebški univerzi je Tarczay spoznala slavnega slovenskega pisatelja tistega časa, Ivana Tavčarja, ki je bil goreč pristaš slovenskega alpinizma v Julijskih Alpah in eden najpomembnejših predstavnikov slovenske alpske književnosti. Verjetno je pozornost Gizelle Tarczay, ki je takrat ravno zapuščala univerzo, na alpsko literaturo preusmeril izjemno uspešen Tavčarjev roman *Visoška kronika*. Tavčar je velikokrat pomagal pri študentskih alpinističnih turah in jih tudi osebno vodil.

Tako se Tavčarja spominja Tarczay: »Spoštovani profesor! To pismo morda nikoli ne pride v gorsko Slovenijo. A prosim Vas, ne bodite jezni, da pošiljam svoje pisanje. Zadnjič sem se ob obisku Klastrompusztaških jam spomnila na ogled slovenskih jam in zato tudi na Vas, mojega dragega profesorja. Ker ste bili Vi tisti, ki ste, prežeti s plemenitimi ambicijami jamarjev, velikodušno in prostovoljno prevzeli vlogo vodje, ko se nas je trinajst zagrebških turistov nekega dne prišlo poklonit netopirjem Križke jame (Križna jama). [...] Že med potjo ste nam povedali veliko lepega in zanimivega o kraških čudesih. Šli smo mimo Cerkniskega jezera in ga začudeno opazovali. [...] Neskončno mi je žal, dragi učitelj, vendar moram priznati, da sem od takrat že vse pozabila.

Povsod ste bili pred nami, dragi profesor, in dobro se spomnim, da je vaša pipa zelo veselo gorela. Ves čas je gorela, tudi ko je bil čas za plezanje po skalah. Ogromni kamniti bloki so ležali raztreseni pred nami; na takem terenu si je zelo enostavno zlomiti nogo, če človek ni previden, ampak Vi še svoje pipe niste pospravili v žep. Nekaj mest je spominjalo na triglavske poti, s to razliko, da tukaj v jami ni bilo niti žičnate vrvi niti železnega kljuka, niti kakšnega ‚grifa‘, katerega bi se človek lahko oprijel, le spolzka skala. In Vi ste še naprej veselo kadili. [...] Od ustja jame do železniške postaje, če se prav spomnim, oziroma tri ure hoje. Medtem so nas neprenehoma spremljali nalivi dežja. Premočeni smo bili do kože kot cucki. Tudi najbolj vodoodporni plašči so se izkazali za nekaj iluzornega. Pihal je hladen, mrzel veter. Pa nismo bili razburjeni, le Vi ste bili globoko obupani, gospod profesor, ker Vam je pipa ugasnila v dežju! Na vlak smo prišli blatni, premočeni do kosti. V Laibachu smo se poslovili od vas. Izstopili ste, mi pa smo nadaljevali bridko pot v Zagreb. Spomnim se, da mi je tiste noči obleka zmrznila. Toda Bog je dober, daje dobro. Nihče od nas ni imel težav.«³ (Tarczay 1930: 289–291.)

3 »Kedves tanár úr! Lehet, hogy ez a levél talán sohasem jut el a bérces Szlovéniába. Mindazonáltal ne vegye rossznéven, hogy soráimmal felkeresem. Múltkor ugyanis a klastrompusztai barlangokat járván, eszembe jutott egy szlovén barlangtúrám s ezzel kapcsolatban eszembe jutott Ön is, kedves tanár úr. Mert Ön volt az, aki a barlangkutatók nemes ambíciójától áthatva, nemeslelkűen és önként vállalkozott a vezető szerepére, mikor mi tizenhárman, zágrábi turisták, egy szép napon felkerekedtünk, hogy tiszteletünket tegyük a Križka jama denevéreinel. [...] Ön már útközben is sok szépet és érdekeset mesélt nekünk a Karsztvidék csodáiról. Elhaladtunk a Cerknisko Jezero mellett s csodálkozva szemléltük. [...] Végtelenül sajnálom, kedves tanár úr, de bizony be

Gizella Tarczay je že zgodaj spoznala, da bi bila gorniška tradicija z razvojem Julijskih Alp in Triglava lahko privlačna tudi za madžarske turiste.

»Lepa kamnita hiša, pokrita z rdečim skrilavcem, je bila zgrajena na nadmorski višini 1700 m. Zdi se, da se okna z raznobarnimi okvirji nasimhajo, iz dimnika pa prijazno veje dim. Vesel prizor za vse turiste, ki že od 4. ure zjutraj gazijo po svežem snegu. Pa vendar, ko smo se vzpenjali po hrbtu, smo ob pogledu na to, kar se nam je razkrilo pred očmi, pozabili na ves svet in očaral nas je edinstven razgled [...] na koč z rdečo streho, [...] kot da bi bila narejena iz sladkorja. Zgrajena je bila lani in stala je 700.000 din, in to se ji tudi vidi. Pravcat mali grad – v čast Slovenski turistični zvezi.«⁴ (Tarczay 1928: 198-202.)

Po tej turi na Krvavcu se popolnoma posveti Triglavu, nato pa je v tridesetih letih 20. stoletja nenehno promovirala to goro in organizirala ture za madžarske pohodniške skupine. Njen največji dosežek je bil vzpon na Triglav, tja se je večkrat vračala iz Madžarske. Do leta 1928 se je nanj povzpela trikrat, in sicer po različnih poteh, o njem je napisala veliko poročil in tako skušala pritegniti čim več madžarskih turistov.

»Baumbachov čudoviti roman: Zlatorog. Kdo ga ne bi poznal, kdo ne prebral? Kdo ne bi začutil neustavljive želje po obisku skalnatega doma triglavega božanstva ob branju dobro zveneče rime? Poletno sonce je pripekalo – turistična srca so močno utripala. Po krajšem premisleku smo se odločili, da se ponovno povzpemo na najvišji vrh Julijskih Alp, na Triglav. Da se vrnemo v kraljestvo zlatorogih gamsov, da bi ponesli srečo na večno snežno polje. Vsekakor pa ne gremo po poti, ki so jo prehodili tisoči, čez tako imenovani «küszöb» («preko Praga»). Navsezadnje se lahko tam vsak pohodnik približa Triglavu. Tudi Tomiškove (sicer težke) poti ne bomo izbrali; jo namreč že dobro poznamo. Izberimo tokrat težjo, izpostavljeno Bambergovo pot, ki nas vodi od prelaza Luknja na severozahodni strani gorskega velikana visoko v višave.

---

kell vallanom, hogy azóta mindet elfelejtettem. [...] Ön mindenütt elől járt, kedves tanár úr s jól emlékszem, hogy a pipája igen vígan égett. Folytonosan égett, még akkor is, amikor sziklamászásra került a sor. Hatalmas kőtömbök heverték előttünk széjjelszórva; ilyen terepen igen könnyen kitöri az ember a lábát, ha nem vigyáz, de Ön a pipáját mégsem tette zsebre. Voltak egyes helyek, amelyek a Triglav ösvényeire emlékeztettek engem, azzal a különbséggel, hogy itt a barlangban nem volt sem drótkötél, sem vaskampó, sem semmi néven nevezendő 'griff', amibe az ember megkapaszkozhatott volna, csak a sikamlós kőszikla. Én Ön vígan pöfékelt tovább. A barlang szájától a vasútállomásig, ha jól emlékszem, vagy három óra járás. Azalatt szakadatlanul ömlött a zápor. Bőrig áztunk, mint az ürgek. A legviharosabb kabátok is illuzórikusaknak bizonyultak. Hideg, dermesztő szél kerekedett. Mi nem nagyon bántuk, csak Ön volt mélységesen elkeseredve, tanár úr, mert az esőben kialudt a pipája! Nyakig sárosan, vizesen, lucskosan vonatra szálltunk. Laibachban elbúcsúztunk Öntől. Ön kiszállt, mi pedig folytattuk keserves utunkat Zágráb felé. Emlékszem, hogy azon az éjjelen megfagyott rajtam a ruha. De jó az Isten, jót ád. Egyikünknek sem lett semmi baja.«

- 4 »1700 m magasságban épült a piros palával fedett csinos kőház. Tarka - keret ablakai csak úgy mosolyognak, kéményéből barátságosan bodorodik a füst. Lélekiemelő látvány minden turistának, aki hajnali 4 óra óta tapossa a szűz havat. És mégis, mikor felértünk a gerincre, annak a láttára, ami ott szemünk elé tárult, elfeledtünk mindent a világon s elbűvölve néztük a páratlan panorámát [...] a pirostetejű házikó [...] olyan, mintha cukorból volna. Tavaly építették, belekerült 700.000 dinárba, de meg is látszik rajta. Valóságos kis kastély; dicséretére válik a Szlovén Turista-Egyletnek.«

Bambergova pot je v vodniku označena s smrtno glavo. Na to pot se naj poda le izkušen turist – le tisti, ki se mu ne vrti. Le zloglasna Severna stena (Szjeverna Sztijena) je težja od Bambergove poti.«⁵ (Tarczay 1931: 203.)

Sklep

Tarczay ni dobro poznala le poti po Julijskih Alpah, temveč je bila tudi dobro seznanjena s slovensko alpsko literaturo, povezano s Triglavom. Tudi iz njenih hrvaških pesmi, ki so ostale v rokopisu, je razvidno, da je – edina med madžarskimi književnimi ustvarjalci – tudi sama avtorica alpske književnosti. V svojih pesmih nazorno predstavlja južno-slovansko alpsko pokrajino in čeprav sama svojim pesmim ni pripisovala večje literarne vrednosti, v uvodu k svojim rokopisom navede, da te hrvaške pesmi kot zgodovinski dokument dokazujejo tudi asimilacijsko moč hrvaških narodnosti. Poleg njenih pesmi, ki so bile objavljene leta 1927 z naslovom *V gorski tišini*, je ostalo neobjavljenih več del, ki obravnavajo simbolno tematiko alpske književnosti, na primer pesmi *Mučenici Triglava*, *Pod sjevernomo stijenom in Triglav* (preko Bambergove poti) (PIM V.4535/2).⁶ Slednje delo nadgrajuje topos slovenske alpske poezije, subjekt z vznožja severne stene gleda na močan, bleščec in visok Triglav, častit kot božanstvo, in identificira njegov rdečkasti lik s slovanskim poganskim božanstvom. Triglavske pesmi predstavljajo dragocen del rokopisne zapuščine Gizelle Tarczay, saj je alpska tematika v madžarski književnosti skoraj povsem neznana. Pesmi madžarske avtorice v hrvaščini so pomembne, ker na edinstven način združujejo madžarsko, hrvaško in slovensko književnost.

Viri

Tarczay, Gizella, 1926a. Napimádók a Klek tetején. *Turisták Lapja*, 38. évf., 104–109.

Tarczay, Gizella, 1928. Krvavec (1853 m.). *Turisták Lapja*, 40. évf., 198–203.

Tarczay, Gizella, 1930. Križka Jama. Levél Tavčar Ivánnak, valahol messze Szlovéniában. *Turisták Lapja*, 42. évf., 289–291.

Tarczay, Gizella, 1931. A Triglav (2863 m.). *Turisták Lapja*, 43. évf., 203–206.

5 »Baumbach gyönyörű regéje: »Zlatorog«. Ki ne ismerné, ki ne olvasta volna? Ki az, aki a csendülő rímek olvasása közben ellenállhatatlan vágyat ne érzett volna, hogy maga is ellátogasson a háromfejű istenség sziklaotthonába? A nyári nap forrón sütött – turistaszívek hangosan dobogtak. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy újra megmásszuk a Júli Alpok legmagasabb csúcsát, a Triglavot. Elmegyünk megint az aranyszarvú zerge birodalmába, örök hómezőn boldogságot szedni. De bizony nem megyünk az ezrek útján, az úgynevezett «küszöbön» át (preko Praga). Hiszen arra minden kiránduló meg tudja közelíteni a Triglavot. Nem kell az egyébként elég nehéz Tomisek-útja sem; ismerjük már jól. Válasszuk most a nehezebbet, az exponált Bamberg-ösvényt, mely a Luknja-hágóból kiindulva, a hegyóriás északnyugati oldalában visz a magasba. A Bamberg-út a kalauzban halálfejjel van megjelölve. Csak gyakorlott turista menjen arra, – csak az, aki el nem szédül. A Bamberg-útnál már csak a hírhedt Északi-fal (Szjeverna Sztijena) nehezebb.«

6 *Hrvatski stihovi*. Spjevala: Gizela Tarczay. Zagreb, 1923–1927.

Literatura

- A Soproni Lyceum értesítője 1902/1903*, 1903. Sopron: Soproni Lyceum.
- Ablonczy, Balázs, 2016. *Keletre magyar!* Budapest: Jaffa Kiadó.
- Bucsek, Henrik, 1969. Eötvös Loránd a hegymászó. *Fizikai Szemle* 1969/8., 243–246.
- Agičić, Damír, 2015. Kazimir Grekša, profesor mađarskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (1903-1918). V: ifj. Bertényi, Iván – Géra, Eleonóra – Mészáros, Andor (eds.): *Varietas Europica Centralis. Tanulmányok a 70 éves Kiss Gy. Csaba tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 23–27.
- Kapronczay, Károly – Vida, Tivadar 1975. Tarczay Kálmán Törökországból 1871-ben írt levelei. *Orvostörténeti Közlemények* 73-74. 255–279.
- Kunt, Gergely – L. Balogh, Béni – Schmidt, Anikó, 2018. *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek*. Budapest: Libri Kiadó.
- Pappné Tarczay, Gizella, 1975. Egy magyar orvos törökországi levelei. *Orvostörténeti Közlemények* 73-74. 249–254.
- PIM V.4535/2 = *Pappné Tarczay Gizella élete és munkássága*. (rokopis, Arhiv literarnege muzeja Sándorja Petőfija v Budimpešti, PIM V.4535/2)
- Tarczay, Colomann, 1877. *Der Kurort Bartfeld in Ungarn, Seine Topografie, Geschichte und therapeutische Bedeutung*. Kaschau: Commissionsverlag von Adolf Maurer.
- Tarczay, Gizella, 1926b. *U gorskoj tišini*. Zagreb.
- Tarczay, Gizella, 1932. Az aranygyík városában. *Turisták Lapja* 44. évf., 289–294.
- Tarczay, Gizella, 1934. Antaeus fiai járnak a Fátrában. *Turisták Lapja* 46. évf. 258–263.
- Tarczay, Gizella, 1936. *Bolgár földön*. Budapest: Stephaneum Nyomda.
- Tarczay, Gizella, 1938. Horvát hegyek között. *Turisták Lapja* 50. évf., 373–376.
- Vasy, Endre Levente, 2013. Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században. Dr. Tarczay Kálmán élete. I-III. *Matrikula* 2013/2. 6–26, 2013/4. 1–14, 2014/1. 21–39.
- Zsigmondy, Emil, 1885. *Die Gefahren der Alpen*. Leipzig: Paul Froberg.
- Zsigmondy, Emil, 1889. *Im Hochgebirge*. Leipzig: Dunkel & Humblot.